

วิเคราะห์หลักกรรมในฐานะโอกาสพัฒนาตนเพื่อรู้แจ้งสัจธรรม

An Analysis of Kamma as Opportunity for Truth Realization

อาจารย์ชัยชาญ ศรีหาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักกรรมในฐานะโอกาสของการพัฒนาจิตของแต่ละคนให้บรรลุถึงเป้าหมายคือนิพพาน ความเชื่อเรื่องกรรมของชาวพุทธในปัจจุบันแตกต่างจากหลักคำสอนเดิมเพราะได้รับอิทธิพลแนวคิดเทวนิยมและปัจเจกนิยมเชิงวัตถุนิยมที่มองว่ามนุษย์เป็น “ผู้ถูกกระทำ” และกลายเป็น “ผู้มีบาปจะต้องถูกลงโทษ” ความจริงหลักกรรมคือโอกาสของการพัฒนาจิตให้เป็นอิสระจากการยึดติดและการถูกทำโทษ พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงที่กำลังปรากฏขึ้นในขณะปัจจุบันในฐานะรูปและนามเท่านั้นไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบเทวนิยมใด ๆ การคิด ความเชื่อและความเข้าใจ เป็นต้น ล้วนจัดเป็นความคิดปรุงแต่ง (สังขาร) ซึ่งตกอยู่ในภาวะเกิดและดับทุกขณะ แต่เนื้อหาของสังขารทำการผูกโยงมโนภาพที่เกิดจากสัญญาให้มีเส้นแบ่งระยะเวลาเป็นอดีต อนาคตในความคิดซึ่งก่อให้เกิดความคิดว่า “มีตัวตน” ดังนั้น กรรมตามความเข้าใจของคนทั่วไปจึงนำไปสู่อดทนทวิฏฐหรือภวทวิฏฐซึ่งเป็นมิจฉาทิฐิอย่างหนึ่ง ความเข้าใจผิดนี้เกิดจากการมองหลักกรรมเชิงหลักการแบบวัตถุนิยมมากกว่าสภาวะความจริงแบบอัตตวิสัยในขณะปัจจุบัน กรรมคือสภาวะของความคิดเป็นส่วนหนึ่งของจิตที่เป็นไปอยู่ในขณะปัจจุบัน และเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาสติปัญญาเพื่อกันไม่ให้หลงยึดเนื้อหาของความคิดเป็นตัวตน จิตก็คือกระบวนการของวิภูฏกรรมซึ่งมีแรงผลักดันคือกุศลหรืออกุศล เกิด-ดับและเสวยวิบากทุกขณะจิตในปัจจุบัน ดังนั้น กรรมคือโอกาสในการตั้งจิตเปลี่ยนจากอกุศลจิตเป็นกุศลหรือจากกุศลเป็นอกุศลจิตขึ้นอยู่กับความเห็นถูกหรือความเห็นผิด โดยมีเป้าหมายพัฒนาจิตให้มีสติสัมปชัญญะเพื่อบรรลุถึงมรรคจิต

คำสำคัญ: กรรม โอกาส การพัฒนาตน สังขาร มรรคจิต

Abstract

This article aims at analysis of Kamma or actions as an opportunity for spiritual development to achieve the goal or Nibbana. Recent understanding of Kamma principle of early Buddhism became mistaken because the doctrine has been influenced by Theistic religions and

objective individualism, which cause the view of man as “sinful” then, became ‘a set of being punished’. The real sense of Kamma is an opportunity to develop one-self free from attachment and being punished since Buddhism presents the truth which is appearing at present moment only not concerned with any God or supernatural powers. Thoughts, beliefs, principles etc. are all contents of mental formations rising and falling every moment but its contents cause the binding duration of various perceptions of actions resulting as images of past and future so common people cling to the wrong self-existence and other permanent planes without awareness. This misunderstanding happens due to various Buddhist scholars have focused on principle with objectivism rather than the true state of consciousness as subjectivism at present moment. In fact, Kamma is a functioning state of consciousness while proceeding at present moment and allowing efforts to develop mindfulness and wisdom not to grasp any thought’s contents. It is a process of cycling around enforced by wholesome and unwholesome consciousness, rising and falling immediately and resulting in present moment only. The action, thus is an opportunity to change unwholesomeness into wholesomeness or wholesomeness into unwholesomeness depending on the right or wrong views. It aims at being mindful to attain the Nibbana where all problems completely end up.

Keywords: Kamma, opportunity, truth realization, mental formation, Nibbana

๑.บทนำ

ความเข้าใจเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมักถูกอธิบายแบบ หลักความเชื่อ + เรื่องกรรม โดยการนำหลักความเชื่อที่มีอยู่ก่อนซึ่งเกิดจากสัญชาตญาณและแนวคิดของเจ้าลัทธิต่างๆ นำมารวมเข้ากันเป็น*ความเชื่อหลักกรรม* เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและปัจเจกชนให้เกิดความเข้าใจเชิงเหตุผลตามหลักศีลธรรม หลักความเชื่อเรื่องกรรมจึงแยกไม่ออกจาก (๑) *ความเชื่อ* ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดศาสนาเทวนิยมในหนังสือเอกสารวิชาการ ละคร สือต่าง ๆ เป็นต้น และ (๒) *หลักกรรม* โดยอ้างอิงจากคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาแบบหลักวิชาการที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม กึ่งต้องการควบคุมและโน้มน้าวบังคับเพื่อแก้ปัญหาเรื่องศีลธรรมที่เป็นปัญหาสังคมเช่น หลักสัทธา ๔ คือ กัมมสัทธา วิปากสัทธา เป็นต้น และหลักกรรม ๑๒ เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวเกิดจากการทำงานของสัญชาตญาณหรือความจำและเวทนาที่เป็นการเสวยอารมณ์สุข-ทุกข์ซึ่งถูกแปลงมาเป็นวิปากให้เกิดขอบเขตของภพภูมิต่าง ๆ สัญชาตญาณและเวทนานั้นเองทำให้เกิดความคิดหรือสังขารที่เรียกว่า กรรม

ได้แก่การโดยนำมาผสมกันเป็นต้นเหตุเป็นผลให้เข้าใจว่ามีผู้คิดซึ่งเกิดจากการรับมโนภาพสัญญาในปัจจุบันและอดีตคิดปรุงแต่งให้เกิดมโนภาพในอนาคต

ข้อเสียจากการนำมาผสมกันโดยปราศจากการสอบสวนวิเคราะห์สภาวะแท้จริงและเป้าหมายที่ถูกต้อง การปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือธรรมชาติแท้จริงว่าเป็นอย่างไร? เป้าหมายที่สอดคล้องกับความจริงคืออะไร? จึงจะสามารถนำไปสู่กระบวนการของการปรับแนวปฏิบัติหรือวิถีชีวิตให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้ หากปราศจากความเข้าใจที่ถูกต้องถึงธรรมชาติที่แท้จริงและเป้าหมายย่อมนำไปสู่กระบวนการสรุปแนวทางปฏิบัติผิดพลาดไป การอธิบายหลักกรรมเกิดจากการต้องการปรับปรุงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความเชื่อในเชิงศีลธรรมแบบสังคมเป็นหลักเมื่อสังคมมีแนวคิดความจริงและเป้าหมายอย่างไร ก็จะนำสองสิ่งนั้นมาตัดสินและประเมินแนวทางการปฏิบัติตามหลักการนั้นด้วย ดังนั้นปรับบทความเข้าใจและเป้าหมายจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการตีความหมายหลักกรรมแตกต่างกันไป ดังนั้นการเข้าใจธรรมชาติแท้จริงของกรรมและหลักเป้าหมายจึงจะนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึง

๒. ความเข้าใจหลักกรรมที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องบุญกรรมได้รับการยอมรับและผ่านการกลั่นกรองทางกระบวนการทางวัฒนธรรมและสังคมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กระทั่งสังคมพุทธได้ขยายตัวออกไปเป็นชุมชนต่างๆ โดยมีคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักการในการดำเนินชีวิตประจำวัน และมีการประเมินโดยมีเป้าหมายคือการดับทุกข์เป็นตัวชี้วัด เป้าหมายจะต้องสอดคล้องกับหลักความเป็นจริงนี่ถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการประกาศสังฆธรรมของพระพุทธเจ้า สังคมไทยนับตั้งแต่เริ่มสร้างอาณาจักรได้ยอมรับคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแบบแผนเพื่อสร้างมโนทัศน์ของตนเอง ก่อให้เกิดวิถีชีวิต วัฒนธรรม รสนิยม ค่านิยม เป้าหมายในชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา แม้จะมีการผสมปนกันระหว่างความเชื่อท้องถิ่นเดิมแต่หลักการและเป้าหมายยังคงดำเนินอยู่ ส่วนพฤติกรรมนั้นได้รับการปรับเปลี่ยน ปรับปรุงให้เหมาะสมตามยุคสมัย เมื่อความจริงและเป้าหมายยังคงดำเนินไปอยู่กระบวนการปรับเปลี่ยนหรือพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล และกระแสของโลกแม้จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็สามารถนำมาเป็นตัวประเมินได้

แต่ในสภาพสังคมไทยปัจจุบันหลักความจริงและเป้าหมายของการดำรงชีวิตแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากขาดการศึกษาวิเคราะห์และนำหลักความเป็นจริงในพระพุทธศาสนามาใช้ในสังคมเพื่อเข้าถึงความพันทุกข์ตามหลักพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมและทันสมัย ประชาชนจึงต้องแสวงหาความรู้และสร้างโลกทัศน์ตามข้อมูลในสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ข้อมูลหรือความรู้ที่ได้รับนั้นเองเป็นตัวกรอบมโนทัศน์ของหลักความจริงและเปิดโอกาสให้สร้างเป้าหมายของชีวิตตามแบบมโนทัศน์ของแต่ละคนตามลัทธิปัจเจกนิยมในปัจจุบัน แม้รูปแบบของพุทธศาสนาเช่นวัดวาอาราม ประเพณี เป็นต้นยังปรากฏอยู่แต่เนื้อหาเกี่ยวกับมโนทัศน์ความจริงและ

เป้าหมายของชีวิตเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จึงเป็นที่มาของการไม่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธจำนวนมากที่สอดคล้องกับหลักธรรมและเป้าหมายของพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันความรู้เรื่องหลักธรรมมีสอนกันอย่างมากในฐานะหลักการถือเป็นเกณฑ์วัดการตัดสินใจที่มักอ้างกัน เช่น “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั่นเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลลงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^๑ หลักการนี้ให้ความสำคัญแก่จิตใจว่าเป็นกุญแจสำคัญในฐานะของการแสดงออกทางกาย วาจาและความคิด ไม่เกี่ยวกับเรื่องหลักการทำโทษใด ๆ ธรรมชาติของจิตนั้นมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา(ในขณะปัจจุบัน) กล่าวคือเมื่อมีเหตุมาปรุงแต่งจิตก็จะเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยทุกขณะจิต ไม่ได้เป็นตัวตนในฐานะผู้ครองร่างกายและใจยังยืนถาวรอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ หมายความว่าจิตแต่ละขณะนั้นมีการสร้างกรรมและรับผลกรรมในตัวเองระหว่างการเกิด-ดับ การเสวยผลกรรมนี้ไม่เกี่ยวกับการได้รับทุกขเวทนาซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความคิดในทางกายภาพ เรื่องของระยะเวลายาวนานมากกว่าขณะการเกิด-ดับของจิต เนื่องจากความคิดของมนุษย์มีแนวโน้มยึดติดกับตัวตนเชิงสังคัมที่เกิดจากการคิดเมื่อต้องการจะให้คุณให้โทษจึงมองไปที่กายภาพเป็นหลัก เช่น การเป็นเจ้าของวัตถุ การเป็นอยู่ สถานภาพเป็นต้นโดยไม่ให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติของจิตที่เกิดดับอยู่ขณะปัจจุบัน

นอกจากนั้นยังมีการจัดแบ่งกรรมเชิงหลักการเพื่อใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินเชิงศีลธรรมมากกว่า ศ.สมภาร พรหมทา มองกรรมใน ๒ ลักษณะ คือ (๑) *กรรมในฐานะกฎธรรมชาติ* หมายถึง ความเป็นระเบียบได้แก่หลักอิทัปปัจจยตาที่ว่า “สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและกัน ในฐานะสิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและสิ่งหนึ่งเป็นผล”^๒ และ (๒) *กรรมในฐานะกฎทางศีลธรรม* ครอบคลุมเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่สามารถมีเจตจำนงเสรีได้เท่านั้น เพราะสามารถกำหนดพฤติกรรมเป็นดีหรือชั่ว ตามมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคัมมนุษย์ การอธิบายดังกล่าวมีผลต่อการทำให้เกิดการนำไปบังคับสังคัมมากกว่าการรู้เห็นความเป็นจริง จึงอาจนำไปสู่การโต้แย้งได้ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในเชิงหลักการดังที่ปรากฏได้ในปัจจุบันเช่นแนวคิดกับพฤติกรรมขัดแย้งกัน และการพิสูจน์ข้อเท็จจริงมักอยู่ในขอบเขตของเหตุผลและการคิดเรื่องระยะเวลาอยู่ในข้อจำกัดทางภาษา หรืออาจได้ข้อสรุปเชิงหลักการแต่ในทางปฏิบัติอาจมีความย้อนแย้ง เช่น คนที่เชื่อเรื่องหลักกรรมอาจทำสิ่งชั่ว เป็นต้น จะเห็นว่าหลักการกับการดำเนินชีวิตไม่สอดคล้องกัน และยิ่งอาจทำให้ผู้รู้หลักการยึดติดอึดว่าทุปาทาน คือผู้รู้หลักการมักยึดติดความคิดของตนกว่าคนธรรมดาทั่วไป ทั้งยังต้องการบังคับให้คนอื่นเชื่อตามและปฏิบัติตามความคิดเห็นของตนในเชิงการบังคับใช้อำนาจในทางผิด และไม่ยอม

^๑อจ. ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๒๒.

^๒สมภาร พรหมทา, *พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๕.

ปรับเปลี่ยนให้ถูกต้อง ความล้มเหลวในด้านพฤติกรรมนี้ไม่ได้เกิดจากการขาดความรู้หลักการแต่เป็นเพราะการไม่ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับหลักความเป็นจริง แนวคิดแบบผสมกันของความเชื่อและหลักกรรมที่นำไปสู่ความขัดแย้งและผิดพลาดของพฤติกรรมมีสาเหตุดังนี้

๑) อิทธิพลของแนวคิดเรื่องกรรมแบบเทวนิยมของพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อแบบแบ่งแยกเนื่องจากขาดความรู้และปัญญาที่ถูกต้องจึงนำไปสู่การเข้าใจปรากฏการณ์ทางจิตและสิ่งรอบข้างในลักษณะด้อยกว่า เป็นสิ่งถูกสร้าง โดยถือว่ามนุษย์เป็นอิตตาเล็กและสรรพสิ่งจึงตกอยู่ในอำนาจของสิ่งสูงสุดเป็นอิตตาใหญ่เป็นผู้สร้าง ผู้ดำรงไว้และเป็นเป้าหมายของสรรพสิ่ง คติความเชื่อของพราหมณ์จัดเป็นเทวนิยมคือเชื่อว่ามีเทพเจ้าเป็นผู้สร้าง ส่วนมนุษย์นั้นเป็นผู้ถูกสร้างคือมีฐานะเป็นผู้จะต้องรับกรรมเนื่องจากความเข้าใจผิด ทำผิดประสงค์ของพระเจ้าจึงต้องได้รับการทำโทษ แนวคิดนี้นำไปสู่ความเชื่อเรื่องกรรมลิขิตหรือพรหมลิขิตและถูกส่งต่อผ่านทางวรรณกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม เป็นต้น จากอดีตกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากอิทธิพลดังนี้

ก.วรรณกรรมที่เชิดชูการเวียนว่ายตายเกิดแบบพราหมณ์

วรรณกรรมถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการสร้างสัญญาภาพเสมือนในสมองซึ่งไม่ใช่ความจริง โดยมีคำศัพท์เป็นภาษาสื่อสาร ทำการเชื่อมโยงและสร้างภาพจำลองในสมอง เมื่อสมองรับรู้ภาษาจะสร้างภาพจำลองขึ้นมาทำให้เกิดสัญญาอันอดีตเชิงซับซ้อน สัญญาผ่านรูปภาพเมื่อได้รับการกระตุ้นให้เกิดบ่อย ๆ ก็กลายเป็นสิ่งที่สมองเคยชินและประทับให้คงทนและหนาขึ้น สัญญาบางอย่างเป็นกุศลวิบากและบางอย่างเป็นอกุศลวิบาก คือภาพของสัญญานั้นมีทั้งส่วนที่ทำให้จิตเบิกบานและจิตหดหู่ ซึ่งก่อให้เกิดการพอใจและไม่พอใจ โดยเฉพาะภาษานามธรรมก็ยิ่งก่อให้เกิดกระบวนการคิดซับซ้อนและรวดเร็วมากขึ้น คือทำให้เกิดรูปแบบการยึดถือตัวตนมากขึ้น ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาลำดับแรกที่ใช้ภาษาเพื่อครอบงำความคิดและสร้างภาพให้ผู้คนคิดถึงตัวตนที่เป็นอดีตและอนาคตได้มากที่สุดในฐานะเหตุที่แก้ไขไม่ได้และอนาคตแบบคาดหวัง ทำให้วรรณกรรมของพราหมณ์มีอิทธิพลในการควบคุมความคิด และสร้างอิตตาแบบถูกสร้างหรือชีวาตมัน (Jivatman or passive Self) แก่ผู้รับสาร อิตตาชนิดนี้ไม่มีความสมบูรณ์ในตัว ต้องพึ่งพิงอิตตาที่สมบูรณ์หรือปรมาตมัน (Paramatman or Active Self) เป็นหลัก^๓ วรรณกรรมของพราหมณ์จึงได้พยายามอธิบายอิตตาที่ต้องแสวงหาความหลุดพ้นโดยการรวมเข้าไปสู่อิตตาใหญ่คือปรมาตมันในฐานะเป้าหมายสมบูรณ์ ความผิดพลาดนี้เกิดจากการไม่สามารถวิเคราะห์ตัวอิตตาว่ามี

^๓Yativara Shri Bole Baba, *Brahmasutrabhāṣya of Sankara with Ratnaprabhā*, Trans, by

ธรรมเป็นอย่างไร? เกิดขึ้นจากอะไร? อะไรที่เรียกว่าการเวียนว่ายตายเกิด? เป็นต้น แท้จริงแล้ว การเวียนว่ายตายเกิดก็คือมโนภาพเกี่ยวกับอดีตในฐานะผู้ครอบครองที่ถูกสร้างขึ้นในเชิงเกี่ยวพันกับอดีต อนาคตและปัจจุบัน

ในอดีตสังคมไทยได้รับความเชื่อและศาสนาพราหมณ์ผสมผสานกับหลักความเชื่อเดิมในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย ในสมัยอยุธยามีการค้าขายกับชาวต่างชาติทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ขุนนางและผู้ที่เกี่ยวข้องของการค้ามีฐานะดีขึ้น ความเชื่อเรื่องกรรมเริ่มเปลี่ยนไปจากคำว่า “ทำดี อย่าทำชั่ว” มาเป็น “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ดี จึงเริ่มหมายถึงผลที่ออกมาเป็นวัตถุ มิใช่ผลที่จิตใจ ในสมัยกรุงธนบุรีและรัชกาลที่ ๑-๓ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงนำแนวคิดเรื่องรามเกียรติ์ของพราหมณ์ผสมกับไตรภูมิพระร่วงในสมัยสุโขทัยมาเป็นแนวทางในการสอนเรื่องกรรมเพื่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป โดยในสมัยรัชกาลที่ ๒ “กรรม” ได้ถูกนำมาใช้ในความหมาย “ผลของการกระทำที่ไม่ดี และทำไว้ในอดีตชาติ” เช่น “ตามกรรมที่ทำไว้” “กรรมสิ่งใดเลยชดมาให้” และ “ชะรอยกรรมเวรตามมาทัน” ดังที่มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์^๔

ตำนานวรรณกรรมของพราหมณ์จึงวนเวียนติดอยู่กับเรื่องการแสวงหาปรมาตมในในฐานะสิ่งสมบูรณ์ซึ่งเป็นอัตตายั่งยืนแยกจากตัวตน ณ ปัจจุบันทำให้เกิดความเชื่อเชิงการเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพชาติ วรรณกรรมของศาสนาพราหมณ์จึงแสดงรูปลักษณะในเชิงอวตารของปรมาตม เช่น รามเกียรติ์ นารายณ์อวตาร ๑๐ องค์ เป็นต้น ในฐานะพระเอกของวรรณกรรม ซึ่งส่งผลต่อวัฒนธรรมความคิดแบบทาส เนื่องจากศักยภาพของอัตตาแต่ละคนนั้นไม่เท่ากันทั้งด้านความรู้ ความพยายาม สถานภาพ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกัน เปิดทางให้เกิดการคิดว่า ตัวเองคือความไม่สมบูรณ์ทำให้มโนภาพของปัจเจกบุคคลถูกครอบงำด้วยภาพของอวตารข้ามภพชาติในฐานะผู้ช่วยซึ่งถูกปรุงแต่งโดยนักปราชญ์และกวีผู้มีความชำนาญในการสร้างสุนทรียเพื่อครอบงำความคิดโดยผ่านความงามแบบตรึงจิต ทำให้จิตหลงออกจากกรอบของสติสัมปชัญญะ ณ เวลาปัจจุบัน คือไม่เห็นการเกิด-ดับของขณะจิตนั่นเอง วรรณกรรมของพระพุทธศาสนาในช่วงหลังก็ได้รับอิทธิพลแนวคิดวรรณคดีแบบพราหมณ์มาใช้ช่วยสร้างความตราตรึงให้เกิดขึ้นกับผู้ฟังหรือผู้เสพไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม การละคร การแสดง เป็นต้น ก่อให้เกิดจิตเกิดความหลงผิด

ข. กรรมในฐานะการแบ่งชนชั้นทางสังคม

สมัยอยุธยาความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้ทำกรรมดีย่อมได้สิ่งของที่ดีเป็นสิ่งที่ตอบแทน เช่น การมีฐานะทางสังคมดี ได้รับเกียรติยศ แก้วแหวน เงินทอง เป็นต้น จึงมีการพัฒนาหลักกรรมเพื่อยกย่องความแตกต่างและจัดลำดับของชนชั้นต่างๆ โดยเฉพาะชนชั้นสูงศักดิ์ดินนาว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการที่ได้สั่งสม

^๔สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๓๖), พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๙๔.

กรรมดีในชาติปางก่อนโดยขาดการมองไปที่คุณสมบัติของจิตดังเช่นในสมัยพุทธกาล สังคมโดยรวมก็มีแนวโน้มที่จะเชื่อหลักการนี้และยอมรับกันอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิต จึงก่อให้เกิดหลักกรรมในฐานะเป็นตัวแบ่งทางชนชั้น^๕ ช่องว่างของความคิดแบบมีอัตตาถาวรเป็นผู้ได้และผู้เสีย เป็นผู้ครอบครองวัตถุสิ่งของ ทรัพย์สิน ตำแหน่งฐานะ เป็นต้น นำไปสู่การจัดแบ่งชนชั้นทางสังคม ทำให้ผู้คิดเข้าใจว่าตนมีอำนาจและโอกาสที่จะมีความสุขอำนาจมากกว่าคนทั่วไปจึงเป็นที่มาของการแสวงหาบทบาทและการเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Stratification) โดยใช้ศาสนาเป็นผู้แนะนำส่งเสริมการจัดแบ่งชนชั้นตามลักษณะของความคิด การกระทำหรือหน้าที่ทางสังคม คำสอนเรื่องกรรมของพุทธกับพราหมณ์นั้นต่างกันตรงที่พราหมณ์ยกย่องวรรณะโดยอ้างความศักดิ์สิทธิ์สนับสนุนการแบ่งชั้นกันอย่างชัดเจน ส่วนพุทธนั้นถือสถานะและการกระทำของจิตเป็นสิ่งสำคัญ แนวคิดดังกล่าวมีความเข้มแข็งมากกว่าเทววิทยาของตะวันตก^๖

การต้องการเป็นผู้ได้รับผลกรรมดีแต่ขาดระบบบริหารจัดการที่ดี ยุติธรรม ทนสมัย และการเป็นอยู่ในสมัยโบราณเป็นการปกครองโดยระบบราชาธิปไตยซึ่งทำให้เกิดชนชั้น ๒ กลุ่มคือ *ผู้ปกครองในฐานะผู้ใช้อำนาจและทาสคือผู้ถูกปกครองหรือผู้ถูกอำนาจครอบงำ* ซึ่งมีจำนวนมากกว่า ชนชั้นปกครองจึงใช้หลักกรรมนั่นเองเป็นเครื่องมือในการสร้างสถานะภาพให้ตนเองเป็นที่ยอมรับและรักษาสถานะตัวเอง เพื่อครอบงำจิตใจของชนชั้นล่างโดยหวังประโยชน์ทางสังคมและอำนาจในการปกครอง ดังนั้น หลักความเชื่อเรื่องกรรมจึงเป็นเครื่องมือสร้างอำนาจและสิทธิขาดของผู้ปกครอง ศาสนาจึงเป็นองค์กรแรก ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการปกครองตั้งแต่ในสมัยโบราณเพราะคำสอนศาสนาสามารถครอบงำ ชักจูงใจคนได้ลึกมากกว่าการบังคับทางด้านกายภาพคือ สามารถครอบงำความคิด ความเห็นและการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลได้

ค. กรรมคือศีลธรรมทาสไม่ใช่เสรี

จากคติคำสอนในเรื่องการ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยอยุธยารุ่งเรืองกลายมาเป็นแรงผลักดันให้คนทำความดี (เพื่อให้ตน) ได้ดี ละเว้นความชั่ว (เพื่อไม่ให้ตน) ได้ชั่วโดยไม่ได้ศึกษาหลักความจริงของกรรมและเป้าหมายตามหลักของพุทธศาสนา ทำให้ชนชั้นผู้ปกครองนำหลักกรรมมาเป็นเครื่องมือบังคับ ควบคุมพฤติกรรมของประชาชนทางสังคมแบบชนชั้น ดังนั้นกรรมในสภาพนี้จึงมีลักษณะเป็นกฎ ข้อบังคับให้ยอมรับโดยพฤตินัยของผู้คนในสังคม จะเห็นได้ว่าความหมายของกรรมแบบนี้เป็นการยอมตามคือเป็นมาตรการศีลธรรมแบบ

^๕สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๓๖), *พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

^๖Charles Eliot, *Hindu and Buddhism*, (London: Routledge & Kegan Paul, 1921), pp. 176-178.

ทาสมากกว่ากรรมซึ่งหมายถึงโอกาสในการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของจิตเชิงบวกและการพัฒนาพฤติกรรมของคน นอกจากนั้นศีลธรรมแบบทาสนี้ยังพยายามสร้างความหวาดกลัวเชิงบังคับแก่คนทั่วไป การทำกรรมดีคือการยอมจำนนโดยดุขฎิแต่แฝงด้วยความหวาดกลัวต่อการถูกทำโทษ ตรงกันข้ามกับศีลธรรมแบบเสรีซึ่งมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลและเป้าหมายในตัวเอง สามารถใช้เหตุผลสืบหาข้อเท็จจริงและเป้าหมายหรือจุดประสงค์ได้อย่างเสรี มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ใช่ศีลธรรมแบบเป็นเครื่องมือเพื่อไปแสวงหาสิ่งอื่น กรรมในฐานะที่เป็นศีลธรรมทาสจึงไม่มีการพัฒนาและไม่ตั้งอยู่บนความเป็นจริงและความหมายที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักสัจธรรม

๒) อิทธิพลของกรรมในช่วงศาสนาเทวนิยมตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย

หลังจากสมัยอยุธยา การค้าขายกับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวตะวันตกซึ่งได้เดินทางเข้าสู่ไทยพร้อมกับหลักคำสอนทางศาสนาเช่น แครอลิก และ อิสลามในสมัยรุ่งเรืองของอยุธยา โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อิทธิพลของแนวคิดของชาวตะวันตกได้ถูกนำมาเผยแพร่ผ่านทางชนชั้นสูงโดยนำหลักการ วิธีการ แบบตะวันตกในสมัยนั้นปลูกฝังให้ความคิด มโนทัศน์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดโดยเฉพาะโลกทัศน์และเป้าหมายของชีวิต รวมถึงกิจกรรมและวัฒนธรรมแตกต่างออกไปจากรากฐานเดิมที่มีหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นักการทูตชาวตะวันตกได้นำเอาเอกสารกฎหมาย และหลักเศรษฐศาสตร์แนวใหม่เข้ามาในสังคมไทย มุ่งเน้นไปที่สิทธิ หน้าที่ของปัจเจกบุคคลโดยมีชื่อและนามสกุลในฐานะตัวตนถาวรที่สามารถเป็นเจ้าของสิทธิทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อให้ปัจเจกชนดิ้นรนให้เกิดค่าแรง กลายมาเป็นระบบการเป็นเจ้าของสิทธิของปัจเจกบุคคลกระทั่งถึงปัจจุบัน แนวคิดแบบตะวันตกส่งผลต่อการเกิดกระบวนการทัศน์แบบยึดถือตัวตนและโลกทัศน์เชิงสนองตัณหาซึ่งต่างจากพระพุทธศาสนา และยังส่งผลให้เกิดแนวความคิดดังต่อไปนี้

ก.เกิดวัฒนธรรมอัตตานิยมตามหลักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่

หลักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกสมัยใหม่บังคับให้แสวงหาความมั่งคั่งของปัจเจกบุคคลได้แพร่หลายทั่วโลก ในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ โดยมีปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วตมิลล์ เป็นตัวหลัก บวกกับปรัชญาแนวปัจเจกนิยมที่ถือว่า มนุษย์ทุกคนต้องการความสุขและหนีจากความทุกข์ หลักการดังกล่าวถูกนำมาใช้เพื่อผลักดันให้มนุษย์แต่ละคนดิ้นรนแสวงหาครอบครองความสุขและหนีจากความทุกข์ ทำให้เกิดการกระทำหรือค่าแรง (Surplus) ของชนชั้นกรรมกรและกลายเป็นมูลค่า (Value) หรือเงิน (Money) ในปัจจุบัน เงินจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าทุกชนิด แนวคิดเรื่องกรรมในสมัยนี้ถูกศาสนานำไปเป็นเครื่องมือในการสร้างเงื่อนไขให้คนทำงานในฐานะเป็นผู้ถูกกลืนโทษ กรรมในความหมายนี้จึงมีลักษณะเป็นสิ่งที่ต้องชดใช้ตามหลักศาสนาเทวนิยม เช่น แม็กซ์ เวเบอร์ นักสังคมวิทยา มองว่าองค์กรของศาสนาคริสต์เป็นองค์กรซึ่งเกิดจากการสะสมทุนของแรงงานต่าง ๆ เพราะองค์กรศาสนาได้ค่าแรงงาน เช่น เก็บค่าเช่าอาคาร สถานที่ สร้างอาคารเก็บสะสมวัสดุ สิ่งของ ซึ่งเป็นการ

สะสมทุนขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นทุนทางด้านทรัพย์สิน บุคลากร อำนาจทางสังคมในยุคเริ่มต้นของโครงสร้างของสังคม โดยเฉพาะการเก็บภาษีศาสนาของศาสนาคริสต์^๗

อัตตานิยมในสมัยนี้คือการที่ปัจเจกบุคคลมีชื่อและนามสกุลเพื่อใช้เป็นสิทธิถือครอง แสวงหาวัตถุมหาเป็นกรรมสิทธิ์เพื่อสนองตัณหาของตนเอง ยิ่งได้ครอบครองยิ่งเพิ่มอำนาจของกิเลสตัณหาของปัจเจกบุคคลให้มากขึ้น ตัณหานั่นเอง และยังผลักดันให้เกิดการดิ้นรนแสวงหาแบบไม่มีที่สิ้นสุดดังเช่นในปัจจุบัน คนเป็นทุกข์ไม่ใช่เพราะไม่มีแต่ไม่พอและไม่หยุดคิดดิ้นรนแสวงหาเพื่อสนองตัณหา การมีชื่อและนามสกุลนั้นเริ่มใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เริ่มมาเป็นกฎหมายบังคับในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทำให้สังคมไทยก้าวเข้าสู่อัตตานิยมสุดโต่งเพื่อแสวงหาความเป็นเจ้าของวัตถุเพื่อความสุขและความปลอดภัยเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งตรงกันข้ามกับความสุขคือความทุกข์ให้กับชีวิตของแต่ละคน ลัทธิอัตตานิยมเชิงปัจเจกนิยมจึงได้แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกัน จนส่งผลให้เกิดการปฏิเสธหลักกรรม ขาดเป้าหมายของชีวิตที่แท้จริง ผลก็คือทำให้จิตหมกมุ่นและเป็นทาสของตัณหาไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาในด้านสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันจึงประสบความล้มเหลวเพราะจบลงด้วยสังคมที่เสื่อมศีลธรรม โลกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกทำลายเพราะธรรมชาติถูกนำมาใช้เพื่อสนองตัณหาแบบไม่มีการหยุดยั้งและข้อจำกัด

ข. การเสพข้อมูลจากแนวคิดตะวันตกเป็นมาตรฐาน

ข้อมูลเป็นอีกส่วนหนึ่งซึ่งทำให้กระบวนทัศน์ของความคิดแบบพุทธถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นหลักการคิดแบบอัตตานิยมของชาวตะวันตก ความรู้และข้อมูลต่างๆ ทางตะวันตกเกิดจากการสังเกตปรากฏการณ์ทางกายภาพเป็นหลัก โดยมีเป้าหมายในการประมวลความรู้เหล่านั้นมาใช้เพื่อจัดการสิ่งต่างๆ เชิงกายภาพ การมองมนุษย์และสังคมในทฤษฎีของตะวันตกแบบกายภาพมากกว่าที่จะให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งตนเอง ข้อมูลดังกล่าวส่งผ่านทางเอกสารหนังสือ การศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ตทางสังคม เป็นต้น ล้วนมีเป้าหมายในการกระตุ้นยอดผู้ชมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางโฆษณาจากผู้สนับสนุนเป็นหลัก ทำให้สื่อเหล่านั้นขาดมาตรฐานในเชิงศีลธรรมซึ่งเน้นในเรื่องของจิตใจ ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ถูกนำมาใช้เป็นมาตรการในการให้คำแนะนำ วางแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันแก่ประชาชนทั่วไป

แหล่งความรู้เชิงวิชาการที่สังคมไทยได้รับผ่านการถ่ายทอดความรู้จากประเทศตะวันตกของลูกหลานเจ้านายที่ไปศึกษาแล้วกลับมาพัฒนาประเทศตามหลักยุทธศาสตร์และกระบวนกรคิดแบบตะวันตกในสมัยเริ่มแรกทำให้แหล่งข้อมูลที่ได้นั้นเกิดจากหนังสือ เอกสารที่นำมาจากตะวันตกโดยการแปลเป็นภาษาไทยเป็นหลักเนื่องจากสังคมตะวันตกมีการพัฒนาความรู้ในระดับมหาวิทยาลัยและบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรจำนวนมากที่พบใน

^๗Dean M. Kelley, *Why Churches Should Not Pay Taxes*, (New Hapshire: Harper & Row, 1977), pp.

ประเทศไทยในสมัยเดียวกันจึงเป็นเหตุให้เอกสารข้อมูลทางตะวันตกมีอิทธิพลสร้างหลักความรู้ แนวคิดและเป้าหมายแตกต่างไปจากแนวคิดของสังคมไทยในสมัยก่อนซึ่งตั้งอยู่บนหลักและเป้าหมายของพระพุทธศาสนา เนื่องจากต้องมีการปรับปรุงพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและบ้านเมืองให้เทียบเท่ากับสังคมตะวันตกจึงทำให้ขาดข้อมูลจากหลักคำสอนของพุทธศาสนาเนื่องจากยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าให้ทันสมัยในสมัยเริ่มแรก

ค. การเผยแผ่ความเชื่อหลักการมากกว่าหลักสัจธรรม

ในปัจจุบันแม้การศึกษาหลักธรรมของพุทธศาสนาได้รับการเผยแพร่แต่นักการศาสนาที่มีความรู้ส่วนมากได้ศึกษาศาสนา หลักการ จากเอกสารหนังสือแบบศาสนาเทวนิยมตะวันตกแล้วนำมาผสมกับคำสอนของพระพุทธศาสนา เห็นได้จากเอกสารหนังสือเพื่อเผยแพร่ศาสนาจำนวนมากที่เน้นความรู้แบบหลักการมากกว่าสัจธรรมจนไม่สามารถที่จะสร้างวัฒนธรรมพุทธในชีวิตประจำวันได้ เนื่องจากนำเสนอหลักการของศาสนาแบบตะวันตกได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากศาสนาคริสต์ ที่เน้นการคิดวิเคราะห์สร้างเหตุผลเพื่อโน้มน้าวให้เห็นด้วย ให้เชื่อและยอมตาม ตรงข้ามกับพระพุทธเจ้าทรงสอนสัจธรรมเน้นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนเป็นวิถีชีวิตแบบพุทธ ค่านิยม เป้าหมายชีวิต เป็นต้น ของคนในสังคมล้วนมีแก่นสารคือสัจธรรมและมีเป้าหมายคือการพ้นทุกข์ตามหลักคำสอนเดิมทั้งสิ้น

หลักคำสอนของพุทธศาสนาเน้นเรื่องสัจธรรมพร้อมที่จะถูกนำมาใช้ทุกขณะจิตในปัจจุบันมากกว่าหลักการที่จะต้องเชื่อและยอมตาม และมีเป้าหมายคือการพ้นทุกข์ ด้วยการพัฒนาจิตด้วยปัญญาจนทำอริยมรรคให้เกิดขึ้น ตราบใดที่จิตไม่ถึงอริยมรรคและสติสัมปชัญญะยังไม่บริบูรณ์ตรานั้นก็ยังไม่สามารถจะพ้นทุกข์และดับกิเลสได้ ความรู้หลักการไม่สามารถจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ได้ นี่เป็นหลักการดั้งเดิมในสมัยพุทธเจ้า ดังนั้นชาวพุทธในสมัยก่อนจึงนิยมการพัฒนาจิตด้วยการเจริญสติสัมปชัญญะเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณบรรลุมรรคผลมากกว่าการแสดงและนำเสนอความรู้เชิงหลักการ การมีสติสัมปชัญญะในทุกขณะจิตได้เท่านั้นจึงเป็นดับทุกข์ได้

ง. การดำเนินชีวิตแบบวัตถุนิยมถือการครอบครองและการเสพติดกิเลสกำและวัตถุกามเป็นเป้าหมาย

ความคิดและมโนทัศน์ที่ต้องการเป็นเจ้าของวัตถุและการเสพติดวัตถุทำให้เกิดการแก่งแย่ง ความอหิวาธิธรรม ความเสื่อมศีลธรรมแก่บุคคลและสังคมโดยรวม เนื่องจากขาดการคำนึงถึงหลักธรรมและเป้าหมายที่แท้จริง เพราะพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลนั่นเองส่งผลต่อพฤติกรรมโดยรวมของสังคม เมื่อมีความคิดเช่นนี้ย่อมเพียรพยายามทะเยอทะยานสนองตัณหาของตน ซึ่งตรงกันข้ามกับกรรมในความหมายเดิมที่หมายถึงการพัฒนาจิตของตัวเองให้เปลี่ยนเป็นกุศลมากกว่าการสนองตัณหาซึ่งเป็นอกุศลจิต การถือลัทธิปัจเจกบุคคลก็คืออิตถวาทุปาทานที่เกิดจากอกุศลจิต ดังนั้นมนุษย์จึงมีลักษณะของปัจเจกบุคคลผู้กระเสือกกระสน กระหาย แสวงหาเพื่อการเสพตามอำนาจความโลภ ความโกรธ ซึ่งเกิดจากความหลง ความหลงเกิดขึ้นได้เพราะขาดสติอยู่กับอารมณ์ปัจจุบัน

จนไม่สามารถจำแนกว่าสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นนี้คืออะไร? เป็นกุศลหรืออกุศล และกำลังเป็นไปอย่างไร? ดังนั้นความทุกข์ของคนในสมัยปัจจุบันคือไม่สามารถแสวงหา*ครอบครองวัตถุทางเพื่อสนองกิเลส*ของตนเองได้ตามที่ปรารถนา เป็นให้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ทรมาน การขาดศีลธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การทำลายเพื่อแก่งแย่งทรัพยากร เป็นต้น

๓. มโนทัศน์เรื่องกรรมเชิงอัตวิสัยและวัตถุวิสัย

มโนทัศน์เรื่องกรรมเกิดจากมุมมองกรรมที่แตกต่างกัน มุมมองหรือจุดยืนของทัศนะเรื่องกรรมแบ่งออกเป็น ๒ หลักใหญ่ๆ โดยกำหนดตามจุดมองคือจิตเป็นหลัก ได้แก่ การมองแบบอัตวิสัยและภาวะวิสัยหรือวัตถุวิสัย

ก. กรรมเชิงอัตวิสัย (Subjective Action)

กรรมในฐานะที่เป็นอัตวิสัยหมายถึงกรรมที่เป็นโครงสร้างของจิต จิตและกรรมเป็นตัวเดียวกัน การมองลักษณะนี้จะต้องมองตัวกรรม ณ เวลาปัจจุบัน และเห็นองค์ประกอบของกรรมโดยใช้จิตเป็นตัวมอง ไม่มีการโยงถึงหลักการอื่นประกอบ การมองเห็นกรรมแบบอัตวิสัยคือการใช้สติสัมปชัญญะสังเกตความเป็นจริงที่กำลังเกิดขึ้นกับจิตทุกขณะ กรรมแบบนี้จึงสอดคล้องกับความเป็นจริง แสดงให้เห็นโครงสร้างของจิตก่อน ตามรู้การทำงานของจิตก่อน และพฤติกรรมทางวาจาและทางกาย ซึ่งตรงกับพุทธพจน์ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ” หมายความว่า ตัวเจตนานั่นเองเป็นตัวกระทำ “สิ่งมีชีวิตทั้งหมดมีการกระทำ (กรรม) เป็นของตัวเอง (กัมมสกตา)”^๔ กรรมในที่นี้หมายถึงภาวะที่จิตขับเคลื่อนโดยธรรมชาติ หากเจตนาปรุงแต่งด้วยอกุศลจิต จิตนั้นเองก็จะเป็นตัววิบาก ไม่แยกจากกัน ดังนั้นการมองจิตเชิงอัตวิสัยนำไปสู่ประสบการณ์การมีสติสัมปชัญญะ โดยในขณะนั้นจิตย่อมมีอารมณ์ของตนเองเป็นใหญ่ เช่นกรณีคนกำลังเจ็บป่วย หรือกำลังใกล้ตายย่อมไม่สนใจคิดเรื่องอื่น เป็นภาวะจิตที่กำลังเปิดรับการเปลี่ยนแปลง และรอรับผลที่กำลังปรากฏตัว จบลงในขณะนั้นเอง จิตดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็น ยถาภูตญาณทัสสนะ คือรู้เห็นด้วยญาณอย่างที่เป็นไปอยู่แล้ว เป็นการมองเห็นองค์ประกอบของจิตและจิตอย่างถูกต้อง จึงเหมาะที่จะยอมรับความเป็นจริง การเปลี่ยนแปลงและมีโอกาสปรับจิตให้เป็นกุศลและมองเห็นความเป็นจริงซึ่งนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

ข. กรรมเชิงวัตถุวิสัย (Objective action)

กรรมเชิงวัตถุวิสัยมีลักษณะเป็นการอธิบายปรากฏการณ์เชิงภาวะวิสัยซึ่งเทียบได้กับกระบวนการอธิบายปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจและใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานการยอมรับ การเข้าใจร่วมกัน การยอมรับนี้จัดเป็นเพียงความคิดหรือมโนสังขารอย่างหนึ่งโดยจัดหลักกรรมให้เป็น

^๔ อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

ระบบเพื่อความเข้าใจร่วมกัน เช่น (ก) *หลักกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่* คือชนกรรมคือกรรมส่งผลให้เกิด อุปถัมภกรรม คือกรรมสนับสนุนส่งเสริม เป็นต้น (ข) *กรรมที่ให้ผลก่อนหรือหลัง* คือ ๑) ครุกรรม กรรมหนัก ๒) อาสันนกรรม กรรมใกล้ดับจิต ๓) อาจิณณกรรม กรรมที่ทำงานชิน ๔) กตัตตากรรม กรรมสักว่าทำและ (ค) *กรรมให้ผลตามระยะเวลา* มี ๔ อย่างคือ ๑) ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้ ๒) อุปปชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้า ๓) อปรายเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ๔) อโหสิกรรม กรรมไม่ให้ผล^๙

หลักกรรมดังกล่าวนี้เป็นเพียงหลักการทำให้เกิดความเชื่อ ตกลงใจ โดยมีเหตุผลประกอบเพื่อให้เกิดการยอมรับ แต่ยังไม่ใช้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจิตได้ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะเพื่อให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายคือการดับทุกข์ได้อย่างเป็นรูปธรรม หลักกรรมเชิงหลักการเกิดจากกระบวนการคิดทบทวนและเชื่อมโยงศัพท์และคำอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับร่วมกันเท่านั้น ความเข้าใจเรื่องกรรมเพียงหลักการยังอาจมีการเพิกเฉยต่อการพัฒนาจิตจนไม่สามารถสร้างกุศลจิตทุกขณะได้ คือปล่อยให้ตนและสังคมเต็มไปด้วยอกุศลจิตโดยไม่รู้ตัว ดังที่ พระพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า

สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมาก แต่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่ คนนิยมวัตถุหรือวัตถุนิยมมากไปมีกิเลสมากขึ้น และสิ่งที่ขาดคือ ศีลธรรม สภาพสังคมที่ฟอนพะ เพราะรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก^{๑๐}

ในปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมตามอย่างชาติตะวันตก เมื่อหลักกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมในพระพุทธศาสนาว่า “ละบาป บำเพ็ญกุศล และทำจิตให้บริสุทธิ์” กลายมาเป็น “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงแสวงหาความเป็นเจ้าของวัตถุและความร่ำรวยโดยด้วยวิธีการที่ผิดหลักกรรมและผิดศีลธรรม ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่แบบปกติสุขของสังคมส่วนรวม “ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือเรามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกายจะไปเทือนนั้นซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองที่ผลของมัน คือความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้นซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม”^{๑๑} นอกจากนั้น หลักความเชื่อของกรรมยังถูกนำไปสู่การพนัน เสี่ยงโชค หรือการได้ลาภลอย เช่นการถูกหวย การพนัน หรือการประสบสิ่งที่ไม่คาดฝันเช่นอุบัติเหตุ ความจริงปัญหาดังกล่าวเกิดจาก

^๙ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), *กรรมทีปนี, เล่ม ๑*, (สงขลา: สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสงขลา ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗.

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, *ท่านพุทธทาสกับการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, *กรรมและการอยู่เหนือกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐.

ความยากจนหรือการด้อยโอกาสทางด้านเศรษฐกิจทำให้นำความคิดเรื่องหลักกรรมในชาติปางก่อนมาช่วยอธิบาย เพื่อให้เกิดการยอมรับ

๔.สภาวะแท้จริงของกรรม

กรรมที่ถูกต้อนั้นต้องพิจารณาความเป็นจริงของกรรมว่าคืออะไร? มีสาเหตุจากอะไร? และมีผลหรือเป้าหมายอย่างไร? จุดยืนของพุทธศาสนาถือความจริงที่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นสภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินไปอยู่ในปัจจุบัน มีพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า

กรรมเก่าเป็นไฉนคือตาเห็นรูปได้ ฟังเห็นว่าเป็นกรรมเก่า หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็เช่นกัน ฟังเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งของเวทนานี้เรียกว่า กรรมเก่า กรรมใหม่เป็นไฉน คือ กรรมที่บุคคลทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจในปัจจุบันขณะนี้ เรียกว่า กรรมใหม่ ความดับแห่งกรรมเป็นไฉน คือ นิโรธที่ถูกต้องวิมุตติเพราะความดับแห่งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม นี้เรียกว่า ความดับแห่งกรรม หลักปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรมได้แก่การเจริญมรรคมีองค์ ๘^{๑๒}

ในนิพเพธิกสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาเหตุของกรรมว่า “ผัสสะ ๑๔ เป็น เหตุเกิดแห่งกรรม”^{๑๓} และในนิทานสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุเกิดแห่งกรรมในลักษณะที่เป็นปัจจัยเกิดสืบเนื่องต่อกันเป็นสาย ซึ่งสรุปเหตุเกิดกรรมชั่วคือโลภะ โทสะ โมหะ เหตุที่เกิดกรรมดีคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ^{๑๔} พุทธพจน์นี้บ่งบอกสภาวะของจิตนั่นเองไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สิ่งภายนอก ซึ่งแตกต่างจากคนทั่วไปมักนำเอาหลักกรรมไปอธิบายสิ่งปรากฏภายนอก แท้จริงแล้วสิ่งที่ปรากฏภายนอกก็เกิดขึ้นในจิตในฐานะสัญญาคือภาพความจำซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของจิตนั่นเอง

ถ้ามองจากจุดนี้ลักษณะของกรรมไม่สามารถจะแยกออกจากจิตที่ดำเนินไปตามเหตุปัจจัยที่ทำงานร่วมกันในรูปแบบ กิเลส กรรม วิบาก คือจิตมีลักษณะรับรู้อารมณ์และเกิด-ดับพร้อมกับอารมณ์ การเกิดดับของจิตนั้นเกิดจากแรงผลักดันคือกิเลส ส่งผลให้สถานะของจิตมีสภาพถูกปรุงแต่งเรียกว่าสังขารหรือกรรม กรรมก็คือสภาพจิตที่ปรุงแต่งโดยกุศลกับอกุศล ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดอย่างต่อเนื่อง โดยมีเจตนาเป็นตัวกำหนดที่ไป เจตนาคือกรรมที่แสดงออกของจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศล กรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมิใช่ตัวกำหนดโชคชะตาหรือการค้า

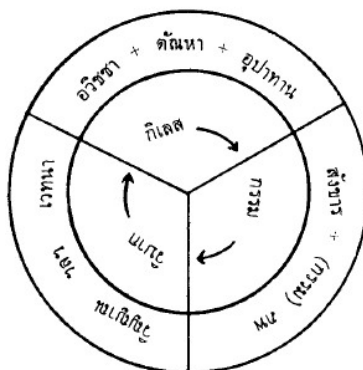
^{๑๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๔๖/๑๗๙.

^{๑๓} อ.ปจก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗

^{๑๔} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๖.

ประกันทางสังคมของมนุษย์ แต่เป็นเรื่องการกระทำโดยมีจิตเป็นตัวเริ่ม ซึ่งทางศาสนาเทวนิยมความเข้าใจว่าพระเจ้าเป็นผู้กำหนด^{๑๕}

เมื่อจิตเกิด-ดับ วิบากก็อยู่ในช่วงขณะที่จิตเกิดดับนั้นเองต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย เมื่อถูกปรุงแต่งโดยกุศลจิตและสติปัญญาจะทำให้เกิดการเข้าใจกระบวนการดังกล่าวสามารถน้อมจิตซึ่งกำลังเสวยวิบากกรรมซึ่งเป็นกุศลและอกุศลนั้นให้เข้าสู่ปัญญาเพื่อหลุดพ้นออกจากความหลงเข้าใจผิดและอุปาทานว่ามีตัวตนเป็นเราเป็นเขา การยึดถือเป็นตัวตนเราเขานั้นเองเป็นผลคือวิบากและเป็นเหตุของการกระทำที่แสดงออกมาทางกายและวาจาซึ่งส่งผลสะท้อนให้เกิดวิบากกรรม ดังนั้นตัวตนที่เกิดขึ้นจึงเป็นวิบากของกรรมโดยอัตโนมัติ เป็นความเข้าใจผิดที่คิดว่าจะเอาตัวตนไปทำและไปเสวยอนารมณ์อย่างที่ตนคิด เช่น ความคิดมโนภาพว่า ภาพภูมิต่างๆ เชิงกายภาพเป็นสิ่งที่มีย่อยจริงต่างหากจากจิตที่เป็นปัจจุบัน ย่อมตกอยู่ในเครือข่ายของความคิดซึ่งถูกปรุงแต่งโดยความไม่รู้ (ดูรูป ก.)

รูป ก. ภาพแสดงการทำงานของกรรมช่วงขณะจิต

ดังนั้นลักษณะกรรมเชิงอเทวนิยมที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนานั้นจึงประกอบด้วยคุณลักษณะที่ตรงกันข้ามกับหลักแนวคิดของเทวนิยม ดังนี้

๑) มุ่งตรงต่อการตัดการเวียนว่ายตายเกิด

กรรมคือเครื่องมือที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงการดับกรรม ได้แก่ข้อปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยมีเป้าหมายคือการพัฒนาจิตให้หลุดพ้นจากทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ซึ่งเป็นการสิ้นกรรมคือการหยุดปรุงแต่งทางความคิด การจะหลุดพ้นจากอำนาจของความคิดได้ต้องพัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ จึงจะสามารถรู้เท่าทันสภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้ ความหลงคิดผิดว่ามีตัวตนที่เที่ยงแท้ มีสิ่งที่เป็นสุขนิรันดร์ก็พลอยดับไปด้วยเพราะสภาวะที่สติปัญญามองเห็นความจริงปรากฏชัดแจ้งทุกตามหลักไตรลักษณ์ ดังนั้นภาวะจิตของผู้บรรลุนิพพานย่อมไม่ตกลงไปสู่ความหลงผิดพลาดโดยการคิดว่ามีตัวเขา ตัวเราหรือภพภูมิเที่ยงแท้ถาวร การ

^{๑๕}Nyanatiloka, *Buddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines*,

(Kandy: Buddhist Publication Society, 1980), p. 92.

กระทำที่ไม่มีกิเลสจึงไม่จัดเป็นกรรมแต่เป็นเพียงกิริยาเท่านั้นจึงไม่มีวิบากคือไม่มีตัวตนที่จะต้องไปรับผลนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าภาวะจิตเช่นนั้นเป็นการหลุดพ้นจากวิภวภูมิจึง ๓ คือกิเลส กรรม วิบากและได้บรรลุถึงนิพพาน

๒) ทำลายการแบ่งชนชั้นทางสังคม

ในศีลธรรมระดับโลกียะซึ่งคนทั่วไปผู้ไม่รู้ความเป็นจริงเรื่องกรรมย่อมนำหลักกรรมมาใช้ในการแบ่งชนชั้นเนื่องจากคิดคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้ ต่อเมื่อปราศจากความเข้าใจผิดในเรื่องของการมีตัวตนเราเขาแล้ว กระทำหรือกรรมก็คือการดำรงชีวิตอยู่ พร้อมด้วยสติและสัมปชัญญะพิจารณาความเป็นจริงที่กำลังเกิดขึ้นอยู่และให้ความสำคัญกับจิตและภาวะที่มากกระทบ การดำรงชีวิตจึงเป็นไปเพื่อการลดทอนชนชั้นในทางสังคม เพราะถือเอาคุณสมบัติของจิตเป็นหลัก มิได้ถือเอาคุณสมบัติและปริมาณของวัตถุซึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจ ไม่พอใจจนมีอิทธิพลครอบงำเหนือจิตได้ ดังนั้นกรรมคือความพยายามเพื่อทำลายการแบ่งชนชั้นวรรณะ การถือเราถือเขา ความขัดแย้ง เป็นต้น นั่นเอง

๓) เป็นศีลธรรมแบบเสรี

กรรมเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากจิตที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมจึงถือเป็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยการใช้สติสัมปชัญญะรู้ความเป็นจริงและไม่หลงคล้อยตามไปตามความความหลง ลักษณะกรรมและผลของกรรมเกิดขึ้นในช่วงขณะจิตและเสวยผลดับไปสลับต่อเนื่องกัน ดังนั้นการทำอะไรล้วนมีเป้าหมายในตัวเองหรือมีคุณค่าสิ้นสุดในตัวเองไม่ได้เกิดจากการคาดหวังสิ่งอื่นที่จะเกิดขึ้นในอนาคตหรือตนเองจะได้สิ่งใดตอบแทน เสร็จสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว คือไม่เป็นทาส ไม่ต้องเดือดร้อนใจภายหลัง กรรมจึงสนับสนุนศีลธรรมแบบเสรีภาพ เพราะศีลธรรมเป็นตัวจิตที่กำลังเกิดขึ้นและดับไปทุกขณะนั่นเอง จิตก็จะทำงานใหม่ไปทุกขณะ สติที่ทำงานสมบูรณ์ย่อมนำไปสู่ศีลธรรมแบบเสรี คือไม่ยึดติดกับสิ่งใด จิตจะเป็นอยู่กับความจริงมากกว่าความจริงเชิงหลักการ

๔) ทำลายอัตตานิยมแบบเสพติดวัตถุ

เมื่อเกิดความรู้เข้าใจอย่างถูกต้องจิตจะสร้างกรรมเพื่อทำลายความหลงผิดเป็นอัตตาถือการยึดถือว่ามีตัวตนพร้อมกับคุณลักษณะความเป็นตัวตนอื่น ๆ ที่ติดตามมา โดยไม่ได้คาดหวังหรือเสพติดภาพที่ปรากฏภายนอกซึ่งเป็นสัญญาณที่กำลังปรากฏในขณะปัจจุบันนั่นเอง สติสัมปชัญญะทำให้คลายจากความยึดมั่นว่าเป็นตัวตนและเราเขาเพราะเห็นสัญญาณเกิด-ดับไม่ได้สร้างภาพของวัตถุภายนอกให้ดำรงอยู่นาน จิตย่อมไม่ติดเสพอารมณ์นั้น ดังนั้นกรรมที่ถูกต้องจึงนำไปสู่การทำลายอัตตาโดยตรง ตรงกันข้ามกับกรรมที่คนทั่วไปเข้าใจที่สร้างอัตตาถาวรไว้รอเสพผลกรรมในอนาคตเพราะความอยากหรือตัณหา

๕) เน้นหลักจักรธรรม

หลักสัจธรรมคือความเป็นจริงซึ่งกำลังปรากฏเป็นองค์ธรรมที่สำคัญสำหรับการรู้อารมณ์และการหลุดพ้นจากความหลงผิด กรรมจึงไม่ใช่คำอธิบายแต่เป็นปรากฏการณ์ที่ดำเนินไปอยู่ตามธรรมชาติในขณะปัจจุบันซึ่งหลักสัจธรรมเป็นหลักธรรมนิยามคือความไม่เที่ยง การดำรงอยู่เพียงชั่วขณะ และดับพร้อมไปจิตสืบเนื่องกัน เมื่อจิตมีความมั่นคงต่อขณะปัจจุบัน ก็สามารถทำลายความคิดหลงข้ามขณะปัจจุบันไปสู่อดีตและอนาคต ดังนั้นตามข้อเท็จจริงคือหลักกรรมเป็นกระบวนการซึ่งจะดำเนินไปสู่เป้าหมายคือการปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นทุกอย่าง

๖) ส่งเสริมเสรีภาพในการดำเนินชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะ

เมื่อจิตรู้สภาวะความเป็นจริงและรู้ว่าต้นเหตุของการเข้าใจผิดเรื่องกรรมเป็นมิจฉาทิฐิที่เจ้าลัทธิศาสนาอื่นสอนให้ยึดมั่นถือมั่นเพราะความไม่รู้ทางที่ถูกต้อง การดำเนินชีวิตจึงเกิดความหลงเข้าใจผิดและมีพฤติกรรมเป็นไปในทางทุจริตหรือยึดมั่นผูกตัวเองไว้กับความหลง ผู้มีสติจะแสวงหาสถานะภาพที่แท้จริงในเชิงปฏิบัติโดยกำหนดรู้สภาวะธรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อปลดปล่อยจิตจากความเป็นทาสของกิเลสคือโลภ โกรธ หลง มองเห็นสิ่งที่มากระทบเป็นเพียงอารมณ์ที่เกิด-ดับตลอดเวลา ดังนั้นผู้มีชีวิตอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะจึงมีเสรีภาพไม่ขึ้นตรงต่อสิ่งใดไม่เป็นทาสของใคร การเป็นทาสก็คือการยอมให้จิตถูกภาพสัญญาครอบงำจิตอยู่นานจนสร้างอำนาจในการปรุงแต่งให้เกิดความหลงยึดถือสัญญาอารมณ์ต่างๆ เหล่านั้นซ้ำแล้วซ้ำอีกเพราะความเคยชินของสมอง ต่อเมื่อจิตมีสติรู้เท่าทันภาพสัญญาที่เกิด-ดับก็สามารถปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นได้

๕. จุดยืนของหลักกรรมที่ถูกต้อง

การตีความเรื่องกรรมในเชิงวัตถุนิยมหรือภาวะวิสัยเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่น่าไปสู่การนำหลักกรรมไปอธิบายปรากฏการณ์ทางกายภาพมากกว่าปรากฏการณ์ทางจิต เนื่องจากการคิดเชิงเหตุผลเน้นการสังเกตผลที่สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริงทางกายภาพโดยอาศัยกฎทางฟิสิกส์ ชีวะ เคมี ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์กายภาพนำมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจแบบกายภาพ จึงมักปฏิเสธกฎที่สูงขึ้นไปอีกคือกฎของจิตหรือจิตตนิยามซึ่งบอกความเป็นจริงของจิตที่ประกอบด้วยกุศลและอกุศล กฎของการกระทำหรือกรรมนิยามซึ่งส่งผลให้เกิดวิบากโดยมีต้นเหตุมาจากกิเลส ลักษณะของกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาต้องมีลักษณะคือ

๑) กรรมตั้งอยู่บนความจริงขณะปัจจุบัน

ความคิดปรุงแต่งเกิดจากสัญญาและเวทนาเป็นตัวปรุงแต่งทำให้เกิดการคิดว่ามีตัวตนที่เป็นอดีตในฐานะเหตุและตัวตนในอนาคตซึ่งเป็นผู้รับผลของกรรม การกระทำบางอย่างเช่น การได้รับความสุข ได้ลาภสักการะ เป็นต้นทำให้เกิดความปิติยินดี อีกอย่างหนึ่งกรรมไม่สามารถจะถูกนำมาอธิบายเพื่อให้ได้รับผลของกรรมตอบแทนสาสมได้ในขณะปัจจุบัน เนื่องจากโทษที่ได้รับมนุษย์คิดว่า ผลกรรมไม่ควรสิ้นสุดลงเพียงขณะจิตปัจจุบัน ทำให้เกิดการขัดทอดวิบากของกรรมหนักมากกว่าสิ่งที่อยู่ในปัจจุบันไปไว้ในอนาคตที่มีตัวตนเดียวกันเป็นผู้

ครอบครอง เหตุผลดังกล่าวนี้เป็นตัวปิดบังไม่ให้สนใจความเป็นจริงของขณะจิตที่กำลังปรากฏจริง หากคนรู้จิตอย่างถูกต้องแล้วย่อมไม่หลงไปกระทำพฤติกรรมซึ่งมีโทษหนักเช่นนั้น ครุกรรมจึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความยากลำบากในการแก้ไขเพราะมีผลต่อคุณสมบัติของจิตมากในการพัฒนาจิตให้ละวางสัญญาภาพที่มีตัวตนเกี่ยวข้องผูกไว้จนจิตไม่สามารถดำรงอยู่กับสติสัมปชัญญะในปัจจุบันได้เพราะความเข้มข้นของสัญญาและการยึดติด

๒) กรรมสนับสนุนการพัฒนาจิตให้พ้นทุกข์

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นผู้มีใจสูงสุด มนุษยภูมิเป็นภพที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายบำเพ็ญบารมี ดังนั้นภาวะจิตของมนุษย์เหมาะสมในการบรรลุธรรม การเกิดเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นคุณสมบัติสูงสุดเหนือกว่าภพภูมิหรือเทวดาอื่นๆ เนื่องจากมนุษย์สามารถบำเพ็ญบารมีและมีอำนาจในการเปลี่ยนจิตจากอกุศลวิบากให้เป็นกุศลและสามารถพัฒนาจิตให้เหนือกุศลและอกุศลวิบากได้ คือดับทุกข์ได้ ดังนั้นเป้าหมายของกรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาจิตซึ่งมีลักษณะเป็นสากล^{๑๖} ภาพของภูมิอื่นนั้นไม่เอื้อให้มีการพัฒนาจิตและเจริญวิปัสสนาได้ด้วยตัวของจิตเอง ถ้ามองในแง่นี้พุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นมนุษยนิยมคือยกย่องมนุษย์ผู้สูงส่งกว่าเทวดาพระอินทร์ พรหมทั้งหลายเพราะสามารถบรรลุธรรมได้และไม่จำเป็นต้องอ่อนน้อมเทพเจ้าใด ๆ

๓. กรรมสร้างวัฒนธรรมของสติสัมปชัญญะ

กรรมเป็นตัวแสดงเหตุและกระบวนการปรับเปลี่ยนให้เห็นความเป็นจริงแท้เพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมาย ดังนั้นหลักกรรมถือเป็นเครื่องมือเพื่อเปลี่ยนเหตุซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายในการพ้นทุกข์ กรรมจะต้องนำมาอธิบายในเชิงกระบวนการหรือเครื่องมือเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย การเจริญสติสัมปชัญญะเพื่อรู้เท่าทันสภาวะธรรมจนเกิดวิปัสสนาญาณในระดับขั้นต่างๆ จึงจะสามารถรู้ความเป็นจริงและเข้าถึงมรรคจิตได้ ด้วยอำนาจของมรรคจิตจึงจะสามารถทำลายกิเลสต่างๆ และหลุดพ้นทุกข์ ได้ ดังนั้น กรรมต้องสนับสนุนการสร้างสติสัมปชัญญะ ณ ปัจจุบันเพื่อให้รู้เท่าทันความเป็นจริงอย่างถูกต้อง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณค่าทางจริยธรรมของหลักกรรมมี ดังนี้ (๑) ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัยไม่เชื่อสิ่งมมาย ตื่นข่าว (๒) ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการจุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำจึงต้องพึ่งตนและความเพียรพยายามไม่รอคอย โชคชะตาหรือหวังผลด้วยการอ่อนน้อม เช่น สรรวตอปัจจัยภายนอก (๓) ให้ความรับผิดชอบต่อตนเองก็จะงดเว้นจากกรรมชั่วและรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำความดีต่อเขา (๔) ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไปโดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดาและพรหมได้ทุก ๆ คน

^{๑๖}Paul Dahlke, **Kamma - Buddhist Essays**, trans. from the German - Bhikkhu SīlĒcĒra, (London: Macmillan and Co. Ltd., 1908), p.112.

(๕) ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถและความประพฤติปฏิบัติเป็นเครื่องวัดความทรามหรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชั้นวรรณะ (๖) ในแง่กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียนและรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผลไม่ค่อยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงและวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง (๗) ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป^{๑๗}

จะสังเกตเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในลักษณะของการเป็นเหตุเป็นผลโดยแสดงให้พิจารณาเห็นอาการที่เกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัยและดำเนินอยู่ตามกรรมซึ่งก่อให้เกิดวิบากเสวยอารมณ์ของจิตแต่ละช่วงขณะ แต่ไม่ได้อยู่ที่การอาศัยปรากฏการณ์เพื่ออธิบายสร้างความเข้าใจให้ยอมรับเพื่อหวังการชนะการโต้แย้งทางเหตุผล และทรงแนะนำทางไปสู่การสร้างสติสัมปชัญญะโดยมีความเพียรเพิกกิเลสคือนำไปสู่การเกิดขึ้นของมรรคญาณ การอาศัยกรรมที่มีมรรคญาณเป็นเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรมรวมลงใน อาตาปี ซึ่งเป็นองค์สำคัญในการผลักดันจิตให้ดำเนินไปสู่การพัฒนาวิปัสสนาญาณให้เกิดและผ่านระดับขั้นต่าง ๆ จนจิตบรรลุถึงมรรคญาณจึงจะสามารถทำลายกิเลสและอยู่เหนือความทุกข์ได้ จะถือได้ว่าเป็นการเข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริง หากยังไม่ถึงก็ไม่ควรนิ่งนอนใจด้วยความประมาทแม้จะได้เสวยอิฏฐารมณ์ในโลกธรรม หรือทิพย์สุข เมื่อยังไม่เกิดมรรคผลนับว่ายังสอบไม่ผ่านอยู่นั่นเอง

สรุป

ปัจจุบันความคิดเรื่องกรรมถูกตีความแบบ “ผู้ถูกกระทำ” เป็นการนำความเชื่อและกรรมผสมเข้ากันโดยความเชื่อที่ถือว่า *มนุษย์เป็นสิ่งถูกสร้าง ต้องถูกลงโทษ อยู่ในสภาพหวาดกลัวต่อบาป* เพราะอิทธิพลของศาสนาเทวนิยม ซึ่งต้องพึ่งพิงอาศัยการบูชาอันอ่อนแอ การประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์เพื่อแก้กรรมให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา จัดเป็นมิจฉาทิฐิอย่างหนึ่ง ในขณะที่พระพุทธเจ้าถือว่า มนุษย์เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทพเจ้าทั้งหลายเพราะสามารถบรรลุธรรมได้ กรรมที่ถูกต้องจึงหมายถึง การกระทำของจิต ณ ขณะปัจจุบัน เป็นกระบวนการทำงานของขณะจิตเป็นอัตตวิสัย จิตมีส่วนประกอบของกุศลและอกุศลในฐานะเป็นตัวหลัก จัดเป็นกิเลส ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวคือกรรม และการเสวยวิบาก กรรมในความหมายนี้จึงเป็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาจิตให้มีสติสัมปชัญญะซึ่งนำไปสู่การอยู่เหนือกิเลสได้ ดังนั้นหลักกรรมเป็นแรงผลักดันให้ผู้ปฏิบัติเจริญสติสัมปชัญญะมุ่งสู่พระนิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา การเข้าใจเรื่องกรรมทั้งต้นเหตุ การทำงานและเป้าหมายของกรรมจึงเป็นหลักสำคัญซึ่งจะนำไปสู่ความรู้หลักกรรมและการพัฒนาตนให้พ้นจากกิเลสกรรมด้วยการเจริญ

^{๑๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**. (ฉบับปรับปรุงขยาย). พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: กองทุน ป. อ. ปยุตฺโต เพื่อเชิดชูธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

สถิติสัมปชัญญะเพื่อทำลายกิเลสและดับทุกข์ จิตจึงได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องและมั่นคงต่อศีลธรรมซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกชนและสังคมโดยรวม

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), (๒๕๕๒). **กรรมที่ปณี, เล่ม ๑**. สงขลา: สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสงขลา สงขลา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๕๕). **พุทธธรรม**. (ฉบับปรับขยาย). พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร: กองทุน ป. อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๓๙). **กรรมและการอยู่เหนือกรรม**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๕). **ท่านพุทธทาสกับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.

สมภาร พรหมทา. (๒๕๔๐). **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๓๖). **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

Dean M. Kelley. *Why Churches Should Not Pay Taxes*. New Hapshire: Harper & Row, 1977.

Charles Eliot. (1921). *Hindu and Buddhism*. London: Routledge & Kegan Paul.

Nyanatiloka. (1980). *Buddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines*.

Kandy: Buddhist Publication Society.

Paul Dahlke. (1908). *Kamma - Buddhist Essays*. trans. from the German - Bhikkhu SīlĒcĒra, Macmillan and Co. Ltd., London.

Yativara Shri Bole Baba. (1960). *Brahmasutrabhāṣaya of Sankara with Ratnaprabhā*. Trans. By. III Vols.

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑ ๗๖